

El Testament de Jaume Figuerola, prohom hospitaler de l'Espluga de Francolí (1608)

RESUM

En aquest treball es presenta la transcripció completa del testament d'un important prohom de la vila de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà), concretament de l'Època Moderna. Es tracta de Jaume Figuerola (l'Espluga de Francolí, 1544 – [1608-1609], molt vinculat a l'orde de l'Hospital, i que detentava la Carlania de Cabestany (un territori situat a la comarca de la Segarra), depenent jurisdiccionalment de la comanda hospitalera de l'Espluga¹.

RESUMEN

En este trabajo se presenta la transcripción completa del testamento de un importante prohombre de la villa de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà), concretamente de la Epoca Moderna. Se trata de Jaume Figuerola (l'Espluga de Francolí, 1544 – [1608-1609], profundamente vinculado a la orden del Hospital, y que detentava la *Carlania de Cabestany* (un territorio situado en la comarca de la Segarra), dependiente jurisdiccionalmente de la *Comanda hospitalera de l'Espluga*¹.

ABSTRACT

We present the full transcript of the will of an important forefather of the town of Espluga Francoli (Conca de Barbera), specifically the Modern Age. It Jaume Figuerola (Espluga de Francoli, 1544 - [1608 to 1609], closely linked to the Order of the Hospital, which holds the Carlania Cabestany (a territory situated in the county of Segarra) depending on the jurisdictional Hospitaller Order of Espluga¹.

.....

Gener Gonzalvo i Bou, neix a Barcelona l'any 1958, però és originari per la branca materna de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà), nebot del monjo de Poblet, l'organista P. Jordi M. Bou. Llicenciat en Història (UAB) l'any el 1981, s'ha especialitzat en l'Edat Mitja. La seva tesi de llicenciatura versà sobre *Pau i Treva a Catalunya. Orígens i descabdellament fins a Jaume I* (dirigida pel Dr. Frederic Udina i presentada el 1984), arxiver de professió ha treballat en els arxius de la Generalitat de Catalunya de Tàrraga, Lleida, Reus i Tarragona. Ha estat membre dels consells de redacció de les revistes *Lligall* (Barcelona), *Aplec de Treballs* (Montblanc), *Urtx* (Tàrraga), autor de nombrosos llibres i articles. Una de les seves passions és el Monestir de Poblet, especialment el seu més gran restaurador Eduard Toda i Güell, mecenes i diplomàtic reusenc.

El Testament de Jaume Figuerola, prohom hospitaler de l'Espluga de Francolí (1608)

Gener Gonzalvo i Bou
*genergonzalvo@terra.com

Paraules clau: Jaume Figuerola, llinatge Bou, Hospitalers.

El fet que aquest pergamí formi part de l'arxiu privat de la família Bou¹ –present, des del segle XIII com habitants de l'Espluga- rau precisament en una de les clàusules del testament de Figuerola. El prohom no tingué descendència, i en aquest document nomena hereu universal al seu nebot Francesc Bou (1570-1624), que heretarà el títol de la carlania de Cabestany. Val a dir que el llinatge dels Bou fou, des del punt de vista socio-econòmic, molt solvent. Es dedicaren normalment al comerç de cereals. La prova la tenim en la seva activitat creditícia, en un manuscrit, en paper, sense cobertes originals, i força malmès, que acredita ser un llibre de censals, això és, sobretot durant els segles XVI-XVII. Nosaltres hem vetllat per la seva conservació, restaurant amb cobertes de pergamí, i reforçant-ne algunes parts on els papers eren gairebé solts. Resulta significatiu que en diversos dels seus folis hi han notes genealògiques, que ajudaren al nostre oncle P. Jordi Bou, monjo de Poblet, a efectuar un primer arbre genealògic dels Bou de l'Espluga, que encara cal completar en alguns períodes²

Els Bou tenien la casa pairal al carrer de la Font, prop de l'eixida de la vila per on discorre el riu Francolí. Encara avui, conserva notables parts de la casa d'època medieval,

Les fulles de figuera,
heràldica de Jaume
Figuerola

Entrada posterior de l'Hospital de l'Espluga, abans de ser restaurada

i havia tingut capella, fins que fou destruïda el 1936. El 1567, el pare del primer carlà de Cabestany, i hereu de Jaume Figuerola, que també s'anomenava Francesc Bou, féu esculpir un escut d'armes del llinatge, col·locat al centre del llindar de pedra de la casa. És una figura d'un bou llaurant. Es tracta, per tant, d'un escut parlant. Tanmateix, no té cap mena de validesa jurídica, en el sentit que acrediti un títol de noblesa.

Malgrat tot, l'arxiu de la família observa forces mancances. És al segle XIX quan agafa molta força, i notablement complet, per l'activitat literària i catalanista de Ramon Bou Llorens. Nosaltres deduïm que els disturbis de les primeries del segle XIX feren estralls.

De tota manera, la manca de documentació fa que la història de la nostra família tingui mancances importants.

Constatem un fet curiós, i potser el més espectacular, que ens il·lustra sobre la importància històrica de Jaume Figuerola. Per tradició oral, la nostra família sabia que a l'espai que ocupava l'antiga capella de la comanda hospitalera de l'Espluga Jussana, i que havia pervingut, per heretat, de la nostra propietat, restava soterrada la llosa sepulcral de Jaume Figuerola, de bones proporcions. El nostre avi, Ramon Bou Magrans, en data indeterminada, junt amb el seu fill Ramon (futur P. Jordi) desenterraren l'espai, i veieren, efectivament, l'existència de la llosa funerària. La tornaren

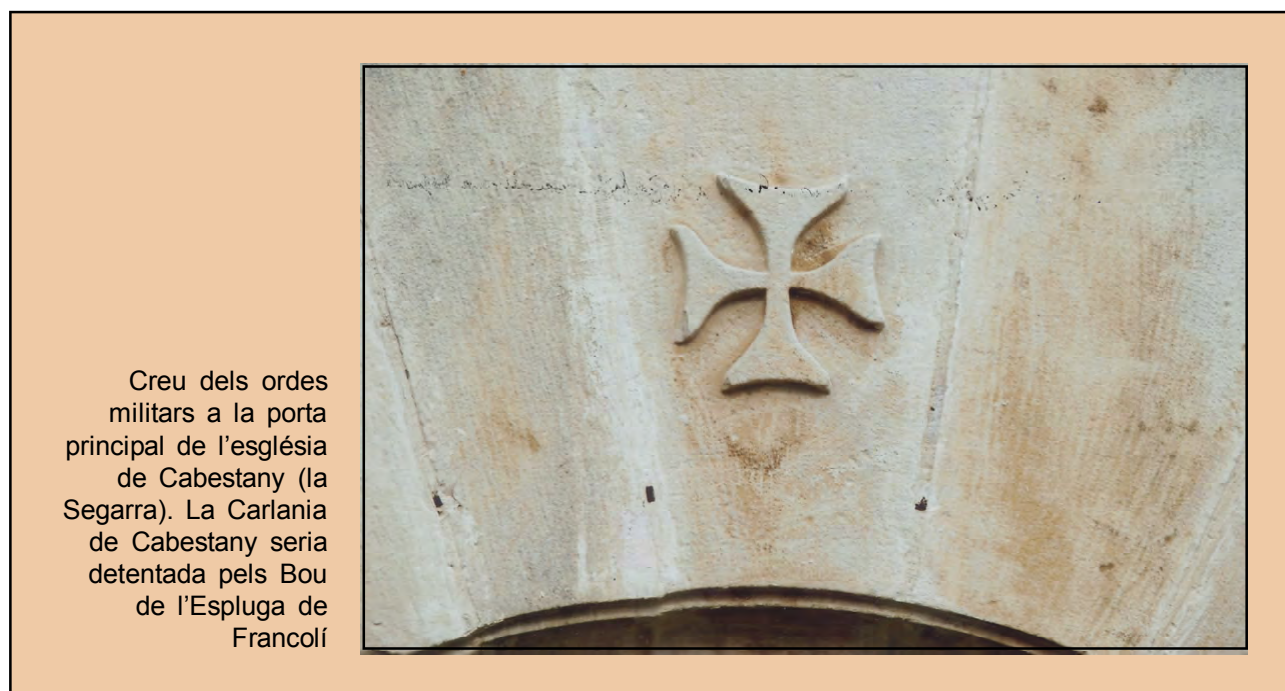
Moment de desenterrar la
llosa dels Figuerola i Bou
(2006)

a tapar, i passats molts anys, aquest espai l'heretà la meva mare Maria Bou Simó (1919-2004), i em pervingué per herència materna. Vaig parlar amb l'alcalde, Sr. Minguella, exposant-li aquest fet. Jo estava disposat a fer-ne donació al poble i ajuntament de l'Espluga, a condició que restés ben instal·lada en aquell mateix espai. La llosa porta la data del 1608, unes fulles de figuera (signe inequívoc dels Figuerola), altres elements que caldria estudiar, i una llegenda que citem: «Aquesta llosa és de la Capella del Espital». Pel testament d'en Jaume Figuerola, sabem que a la capella hi havia el corresponent altar, i als peus es col·locà la llosa funerària.

Així doncs, malgrat la importància històrica d'aquest prohóm, realment sabem molt poca cosa sobre la seva vida i les seves activitats socials, econòmiques, polítiques i militars. La gran extensió del seu testament palesen que es tracta d'una personalitat a l'Espluga de l'Època Moderna. La prova és en l'extensa *Història de l'Espluga* publicada pels millors especialistes, durant els primers anys del segle XXI, la seva figura no s'esmenta.

Tots els interessats ja saben que l'Espluga tingué la influència i presència dels templers i hospitalers. Concretament, l'orde del Temple s'hi establí l'any 1254, a la part Sobirana, on s'hi bastí un superb castell, atenant el que es considerava una sots-comanda. L'orde s'instal·là a l'Espluga, en forma de comanda, l'any 1266, a la part baixa o jussana de la vila.

L'any 1317, dissolt l'orde del Temple³, els seus béns espluguins, inclòs el castell sobirà, passaren a mans de l'orde de l'Hospital⁴. Val a dir que l'edifici hospitaler que ens ha pervingut, fou construït al segle XIV, i és un dels més ben conservats del país. La façana és notablement bella, amb algun finestral gòtic rellevant, i llueix un antic escut de la vila i les armes dels hospitalers. El seu terme limitava amb Montblanc, la Guàrdia dels Prats, Rojals, Blancafort, Montblanquet, Senan, Fullella, Codós, Vimbodí i Milmanda. Respecte a dominis senyorials i carlanies, la comanda de l'Espluga tenia dominis a Belltall, la Glorieta i la carlania de Cabestany⁵.

Estem completament segurs que les mancances i períodes molt poc coneguts –sobretot d'època medieval i moderna– tindrien remei si els investigadors, amb possibilitats de fer-ho, estudiessin l'abundantíssim fons documental que resta dipositat avui a l'Arxiu Reial de Barcelona (actual ACA). És aquí, doncs, la causa de les mancances històriques de l'Espluga. Aquest fons està agrupat sota la denominació històrica del Gran Priorat de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Sense buidar aquesta ingent riquesa documental espluguina, no podem saber gran cosa de Jaume Figuerola ni sobre la família Bou, i d'altres munt d'aspectes de l'antiga història espluguina. Val a dir que aquest arxiu del Gran Priorat fou degudament protegit per Agustí Duran i Sanpere, que traslladà aquest arxiu –i molts d'altres fons d'alt interès històric– al monestir de Pedralbes.⁶

L'arxiu aplega una sèrie molt abundant de pergamins, que podrien ajudar a completar el mapa de la repoblació de la Catalunya Nova, les estructures econòmiques en els també abundants

capbreus, llibres de censos, i l'espectacular sèrie de les proves de noblesa dels cavallers. Àdhuc podem trobar armorials, manuscrits miscel·lanis, etc. Un autèntic tresor per descobrir. Disculparan, doncs, les mancances d'aquest article, que en certa manera vol estimular a fer una recerca a fons de tots aquests arxius espluguins.

Un incís. En ocasió de publicar-se el capbreu hospitaler de l'Espluga de 1558, tant en Francesc Bou, com en Jaume Figuerola, hi són esmentats en diverses ocasions. Així, en iniciar-se la capbreuació, el 17 de juliol de 1558, en Francesc Bou apareix com a conseller de la vila⁷. El mateix personatge el trobem com a declarant (i «mercader») d'una peça de terra. En algun altre lloc del capbreu, i es denota la riquesa que hem esmentat abans⁸.

A continuació transcrivim l'extens testament, en suport pergamí, rodejat per una orla vermella, i de tamany 190 mm. x 200 mm.

Una última nota prèvia: nosaltres ens constituïm en estrictes transcriptors, deixant per a més endavant l'estudi aprofundit del document. No obstant, sí voldríem anotar que en el vas de l'hospital, la primera en soterrar-se fou la muller de Jaume Figuerola, tal com s'indica en el testament.

Figuerola afavoreix el monestir de Poblet, per passar paulatinament a l'ermita espluguina de la Santíssima Trinitat, al monestir de Montserrat, a l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona. Una altra deixa és específicament a Fra Jaume Prades, monjo de Poblet, i crida l'atenció una important donació als membres familiars seus de la vila d'Algerri (La Noguera)..

Transcripció

Avuy dimats, que contam als onze de mars del any de la Nativitat del Señor, fill de Déu, de Mil siscents y vuit, en la Spluga de Francolí.

Com ningú en carn posat puga fugir lo perill de la mort. Y les coses de aquest mon sien transitories y's dega per la vida eterna caminar. Per ço, yo, Jaume Figarola, fill llegítim y natural de Jaume Figarola y de sa muller Violant, Carlà de Cabestany, habitant en la Espluga de Francolí, estan ab bona salud, sana memòria y ferma locuela, gràcies a la divina magestat, faig y ordeno mon últim testament y darrer, y última y extrema voluntad mia, en lo cas que anula los anteriors testaments y codicils anteriors, volent que aquest sia valedor. Elegeig marmessors y de la mia anima executors a mossèn Pere Espígol, de Algerri, y a mon cosí, mossèn Jaume Joan Figarola, de la vila de la Espluga de Francolí, y a mossèn Joan Valls, de les Borges [d'Urgell], cosí meu, als tres o als dos, o al hu, en absència dels altres per a que cumplen aquesta última voluntat. En la qual prech de mos béns cuaranta sous, dels quals vull se celebre ma extrema unció, sepultura, novena, y capdany [...] ⁹ compliment de mos béns ha coneguda de mos marmessors.

Y primerament abans de totes coses, comanam la mia ànima a mon Déu y Criador, suplicant-lo de molt bon cor que faci la mia a imatge y semblança sua, y ab la sua preciosa sanch la redimí, vulla tenir pietat y misericòrdia de mi, perdonant de molt bon grat a totes y qualsevull persones que m'hagen agraviat y injuriat. Y mon cos llegoy deixo a la terra, lo qual vull que

sia enterrat en la Capella del Espital de la present vila de Espluga de Francolí, en lo vas on està sepultada ma muller, que sia en lo cel; lo qual està devant lo altar de dita capella. Més mano y vull que de mos béns sien pagats y satisfets qualsevol deutes que jo degués. Ítem ordeno y mano que per la mia ànima se diguen dos trentanaris en lo Monestir de Nostra Senyora. de Poblet, per la caritat dels quals deixo de mos béns sis lliures y dotze sous. Ítem, deixo als bassins de la Sacristia y del Corpus, y de Ntra. Sra. y al del Nom Santíssim de Jesús, y al de la Verge Maria del Roser, y al de la Hermita de la Santissima Trinitat, y al de Ntra. Sra. de Montserrat, y al del Hospital General de Batcelona cinch sous a cada hu, y al de les ànimes deu sous, y a tots los demás que van per la present Iglesia de la Espluga de Francolí, dos sous a cada u. Ítem, deixo y llegue de mos béns a mon nebot y fillol Jaume Espígol, fill llegítim de mossèn Pere Espígol, de , Algerri, y de sa muller Catharina, ma neboda, quatrecentas lliures moneda Barcelonesa; y si per cas dit Jaume avans de edat de poder testar, vull y mano que dites quatrecentes lliures sian per a sa mare Catarina Espígol, neboda mia, y si per cas, que Déu no vulga, al temps que lo present testament se obrirà, fos mort dit Jaume, fillol meu, dites quatrecentes lliures les deixo y llego a sa mare Catarina Espígola, o a son hereu. Ítem, deixo a Rafael Jaume Benet Lluçà, fillol meu, fill llegítim de mossèn Rafel Lluçà y de sa muller Margarida, neboda mia, quatrecentes lliures a totes ses lliures voluntats. Y si per cas lo dit fillol meu, que Déu no vulla, morie abans de poder testar, vull y mano que dites quatrecentes lliures sien per a sa mare Margarida, neboda mia; y si per cas dit fillol meu, morís abans de obrir el present testament, vull y mano que dites quatrecentes lliures sien per a sa mare o de son hereu. Ítem, deixo a Margarida Santapau, muller de Antoni Santapau les paradetes sobre lo ort de Jeroni Vallverdú, ab les afrontacions. Ítem, a la sobredita Margarida Santapau, deixo vint lliures a ses lliures voluntats y tot allò que ella o son marit me deguessen quan lo present testament s'obrirà vull que no tingau obligació de pagarho a mon hereu. Ítem a mon cosí, mossèn Jaume Joan Figarola, vint y cinc lliures a ses lliures voluntats. Ítem deixo a mossèn Joan Valls, mon cosí, de les Borges vint lliures, a ses lliures voluntats. Ítem deixo a Pere Cots, fill de Jaume Cots, vint lliures a ses lliures voluntats. Ítem deixo a Agustí Bellver, de Valls, flaçador, cinc lliures a ses lliures voluntats. Ítem a Joan Guasch y sa muller, revenedor, per bona voluntat que els tinc, els deixo deu lliures.

Ítem lego de mos béns al pare fra Jaume Prades, monjo de Poblet, per bona voluntat que li tinch cinquanta lliures moneda Barcelonesa, a totes ses lliures voluntats, exceptant que si cit Fr. Jaume Prades fos mort, lo que Déu no vulla, al temps que aquest testament s'obrirà, que lo monastir de Poblet ni cap altre, no puga no puga ni dega tenir ningun dreten aquest llegat, sinó que se haje de donar a son procurador per a usos del sobredit frare fra Jaume Prades. Ítem deixo a Catarina Arbós, majordona mia, per la bona servitut, vuit lliures cada un any mentres ella visqui, les quals les haja de donar mon hereu en dos pagas, la primera a Pasqua florida, y la altra a Nadal, y aixà mentres ella viurà, y la soldada que se li deurà quant aquest testament se obrirà, vull y mano que se li sia pagada. Ítem, a la mateixa Catarina Arbós, majordoma mia li deixo tot un llit, és a saber, bancs y pots, màrrega, un matalàs, dos flassades, un coixí ab dos coixineres y dos parells de llensols, tot lo qual haje de ésser bo y no escorterat, y lo y deixo a sos lliures voluntats.

Item deixo a Bernat Comes, criat meu, per bona servitud, una part de terra que tinch a la partida dita de'n Gall. Afronte amb lo pubill Roder, y ab lo pubill Guasch, ab les altres affrontacions, a ses liberas voluntats. Item, al mateix Bernat Comes, criat meu, li deixo una vinya que tinch a la partida dita lo pas de'n Gili. Afronte ab Joan Nolasch, y ab ses liberes voluntats, y mano que tot allò que se li deurà de soldada que se li sia pagat de mos béns, per mon hereu. Item, al sobredit Bernat Comes li deixo dos pedrenyals que tinch de colp panys y claus. Item, deixo a Guillem Miquel y a Pere Miquel, son fill, vint y cinch lliures a ses liberes voluntats, y vull y mano que ni mon hereu ni altra persona li puga demanar cap comte, y de tot allò que'n podrian deure quant aquest testament s'obrirà. Item deixo al Doctor Francesch Desclergues, vint lliures a ses liberes voluntats. Item mano y ordeno [...] tenen les mies terres que són en Guillem Miquel y Pere Miquel, son fill, los quals tenen lo tros de la Era y lo tros de la Coma, de tal ..manera que mon hereu nol's puga prendre les terres.

De tots altres béns emperò béns meus, mobles i immobles, haguts y per haver, drets y accions a mí pertinents, hont les llege a mon nebot mossèn Francesc Bou, sent y instituïnt aquell mon hereu universal, ab tal espero que complexca sobre tot lo sobrescrit de lo testament [...] Catarina Espigola y Margarida Luçana en hereues per iguals parts. Y si per cas morís mossèn Francesc Bou sense fills ni filles del lleal cònjugue, vull, y mano y ordeno que en dita herència, per iguals parts, elles, o los hereus, Catarina Espigola o Margarida Luçana, per igual parts, o sos hereus successius, per igual parts. Aquest és mon darrer codicil, o de aquella que de dret valer [...] advertesch y mane a mon hereu que [...] en mon libre [...]...

Y per lo tant li mane que segelli [...] Signum de mi, Jaume Figuerola, Carlà de Cabestany, de ma pròpia mà firmat y confirmat, dia y any sobredit.

Quod fuit sumptum et testificatum posse mes [...] rectoris et notarius publici dicte ville, quod dicte die septima mensis iunii, anno millesimo sexentesimo [...] predicti, puntibus pro testibus honorabilis Joannes Piquer habitator ville Spelunche Francolini et Joannes Banyeres, presens testamentum, per me, Antonium Ratera, presbiter, Rector et notarii publici ville Spelunche Francolini, probata de verbo ad verbum per me, Antonius Ramon, presbiter, vicarium et notarium publicum [ville Spelunche Francolini] tertia ubi legitur, et linea decima quinta ubi legitur nebot, et linea vigesima ubi legitur [...] idem Antonius Ramon, notarius memoratus, hic meum solitum quo in publicis claudendis [...].

Notes

- 1.- Arxiu Família Bou (AFB), L'Espluga de Francolí, perg. 1.
- 2.- AFB: «*Llibre de Memòries i Censals de la família Bou*», ms.1, ss. XVI-XVIII ; BOU SIMÓ, P. Jordi: «*Arbre genealògic de la família Bou*», Poblet, 1970 (inèdit).
- 3.- SANS TRAVÉ, Josep M., *El procés dels Templers catalans. Entre el turment i la glòria*, Lleida, 1990.
- 4.- CARRERAS, Antoni: *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana*, vol. III, 2000.
- 5.- MIRET I SANS, Joaquim, *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya*, Lleida, ed. de 2006, p. 195 i ss.
- 6.- MARTÍNEZ FERRANDO, Jesús-Ernest: *Guía del Archivo de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1958, pp. 56 i ss.
- 7.- «Arrels», (L'Espluga de Francolí), 7 (91) «El capbreu de la comanda de l'Espluga de Francolí del 1558»
- 8.- «El Capbreu de la comanda de l'Espluga de Francolí...», pp. 137, 138 434; com a testimoni, 524-526. Quant a Jaume Figuerola, apareix notablement com a testimoni: n. 427-433. Vegeu també l'article de Josep M. Grau -Roser Puig: «Una carlania de l'Espluga de Francolí al segle XVIII» *Butlletí del Centre d'Estudis Locals* (L'Espluga de Francolí), 2 (89) p. 2
- 9.- Espai il·legible. Pel lloc on està col·locat, podria tractar-se d'una caplletra. Per altra banda, d'ara en endavant tots els claudàtors col·locats indicaran la impossibilitat de llegir el text original. Val a dir que l'estat de conservació de tot el pergami és regular, segurament per haver estat guardat en llocs poc convenients per a la bona conservació del testament.